

Atılgan

= 1959'DAN GÜNÜMÜZE =

YUSUF ATILGAN
ÜZERİNE YAZILAR

YAYINA HAZIRLAYAN:

CEM AKAŞ

ATILGAN

1959'DAN GÜNÜMÜZE
YUSUF ATILGAN ÜZERİNE YAZILAR

Can Modern

Atılın: 1959'dan Günümeze Yusuf Atılın Üzerine Yazılar

© 2024, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Ağustos 2024, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 3 000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Cem Akaş

Düzeltili: Melis Ofıas, Ebru Aydın

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Sanat yönetmeni ve kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Melisa Matbaacılık Yayıncılık San ve Dış Tic. Ltd.

Maltepe Mah. Davutpaşa Çiftelavuzlar Sk. No: 16 Acar San. Sit.

Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 45099

ISBN 978-975-07-6400-4

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

ATILGAN

1959'DAN GÜNÜMÜZE
YUSUF ATILGAN ÜZERİNE YAZILAR

DERLEME

Yayına hazırlayan

Cem Akaş

♥can

Yusuf Atılđan'ın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Anayurt Oteli, 2017

Aylak Adam, 2017

Bütün Öyküleri, 2017

Canistan, 2017

Ekmek Elden Süt Memeden, 2017

Siz Rahat Yaşayınız Diye, 2018

CEM AKAŞ, 1968'de Mannheim, Almanya'da doğdu. Robert Kolej'den mezun olduktan sonra lisans derecesini Kimya Mühendisliği'nde (Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul), yüksek lisans derecesini Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler'de (Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul), ikinci yüksek lisans derecesini Siyaset Kuramı ve Karşılaştırmalı Siyaset'te (Columbia Üniversitesi, New York), doktora derecesiniyse Tarih'te (Atatürk Enstitüsü, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul) aldı. Otuzu aşkın kitabı ve çok sayıda çevirisi olan Akaş'ın yayına hazırladığı kitaplar arasında *Gorbaçov'un Rusyası* (YKY, 1994), *Kavramlar ve Bağlımlar Arasında* (YKY, 2002), *Şevket Rado, Sözü'nün Gelişi* (YKY, 2003), *Descant 121: Turkey Inside Out* (Descant, Toronto, 2003), Burhan Karaçam, "Orası Yapı Kredi, Fark Oradaydı" (YKY, 2006), *Fenerbahçe 1907-2007* (1907 Fenerbahçeliler Derneği, 2008), Şakir Eczacıbaşı, *Seçilmiş Anlar* (İstanbul, 2009), *Kabuğundan Taşan Adam: Nirun Şahingiray* (TEGV, 2011), *Yetmiş Yıllık Yolculuk: Petrol Ofisi 1941-2011* (G Yayın Grubu, 2011), *Bir Geleneğin Anatomisi: Robert Kolej, 1963-2013* (İAE, 2013), *Kritik Kavşak: Parlamenter Sistem, Başkanlık Sistemi* (KÜY, 2015), Akın Öngör, "Güç"ten Sonra Devam (Mundi, 2020) ve Zülfü Livaneli, Erdal Öz, *Sazın Teli Koptu* (Can, 2024) sayılabilir.

İçindekiler

Önsöz	13
Açıkoturum	15
<i>Aylak Adam</i>	
Demirtaş Ceyhun	35
<i>Bodur Minareden Öte</i>	
Hikmet Dizdaroğlu	39
<i>Aylak Adam</i>	
Fethi Naci	44
Bir Yazarın Dünyası	
Rauf Mutluay	52
Yazık Oldu Zebercet Efendi'ye	
Bedrettin Cömert	57
Bir Roman: Yusuf Atılgan	
Y. Kenan Karacanlar	67
İnsana Karşı Çıkış ve <i>Anayurt Oteli</i>	
Mücahit Gültekin	74
Bir Roman – Bir Eleştirmen	
Selim İleri	79
Yabancılaşmanın Romanı	
Halil Şahan	85
Bir İletişim Çıkmazı: Zebercet	
Ülker Onart	91

Gündelik Yaşamın Eleştirisi: <i>Aylak Adam</i>	
Ekrem Işın	121
<i>Aylak Adam</i> ve <i>Anayurt Oteli</i> : Yabancılaşma mı Yalnızlık mı.	
Ertuğrul Özkök	143
Daralan Dünyalar	
Fusun Akatlı	158
İki Taşralı: Bilbaşar ve Atılğan'da Yabancılaşmış Birey Üzerine Notlar	
Ahmet Oktay	166
Yine Zebercet: <i>Anayurt Oteli</i> 'nde Suçluluk Suçsuzluk İkilemi	
Dr. Sevinç Özer	180
<i>Aylak Adam</i> 'dan <i>Anayurt Oteli</i> 'ne	
Berna Moran	193
<i>Anayurt Oteli</i> 'nde Zebercet'in İkilemi	
Kemal Bek	217
<i>Bodur Minareden Öte</i>	
Mustafa Öneş	225
<i>Anayurt Oteli</i> : Zebercet'in Dünyası	
Prof. Dr. Cengiz Güleç	234
Taşra Sıkıntısı	
Nurdan Gürbilek	241
Yusuf Atılğan'ın Bitmemiş Son Romanı <i>Canistan</i>	
Behçet Çelik	271
Yusuf Atılğan'a Doğru "Yaşanmazdaki Yaşam"	
Gökhan Tunç	280
Yusuf Atılğan'ın Dünyamızdaki Yeri	
Semih Gümüş	288
Yusuf Atılğan'ın Kişileri, C. ile Zebercet	
Faruk Duman	291
<i>Aylak Adam</i> ve <i>Anayurt Oteli</i> 'nde Rastlantıların ve Simgelerin İşlevi	
İnan Çetin	295

Küçük Yağmacının Otomobil Sevdası Murat Gülsoy	301
Hastalığı İyileştirmenin Bir Bedeli Vardır: Atılğan'ın Öfkesi Oylum Yılmaz	315
Tutkulu Okurlar Cemiyeti / Yusuf Atılğan'ı Okumak Tuğba Doğan	323
Aylak Adam'la Yürüyüş Fatih Özgüven	331
Atılğan'da "Asılanlar" Hilmi Tezgör	338
Aşk ve Profanlaşma: Bir Anayurt Oteli Konaklaması Yüce Aydoğan	347
Taşralı Bir Aylak: Yusuf Atılğan Ekrem Işın	366
Yusuf Atılğan Bıyığı Çağlayan Çevik	374
"Öte"deki Öyküler Alper Beşe	381
Yusuf Atılğan'ın "Kaçışsız" Dünyasındaki Israrlı Tekrarlar Ne Anlatır? Jale Özata Dirlikyapan	388
"Arzunun O Belirsiz Nesnesi" Orhan Koçak	396
Defterimde Yusuf Atılğan Selim İleri	454

ÖNSÖZ

Yusuf Atılgan, 68 yıllık ömründe dört kitap yayımladı – *Aylak Adam* 1959’da, *Bodur Minareden Öte* 1960’ta, *Anayurt Otel*i 1973’te, çocuklar için yazdığı *Ekmek Elden Süt Memeden* 1981’de basıldı; ölümünden sonra öyküleri tek bir ciltte toplandı, tamamlayamadığı romanıysa *Canistan* adıyla çıktı. Can Yayınları Atılgan’ın bütün yapıtlarını 2017’de okurlara sundu, 2018’deyse yazarın kitaplarına girmemiş yazılarını, şiirlerini, söyleşilerini ve çevirilerini *Siz Rahat Yaşayalımız Diye* adlı kitapta bir araya getirdi.

Üretken denemeyecek bir yazardı Yusuf Atılgan ama Türk edebiyatı ve okuru üzerinde çok büyük ve günümüzde hala süren bir etkisi oldu. Bu cildin hazırlanma nedeni de elbette bu etki – 1959’da İlhan Başgöz, Can Yücel, M. Sunullah Arısoy ve Fethi Naci’nin katılımıyla *Aylak Adam*’ın tartışıldığı yuvarlak masa söyleşisinden bugüne dek yazılmış onlarca yazı, bu etkiyi tartmaya, analiz etmeye, Cumhuriyet döneminin edebi üretimi içinde bir yere oturtmaya çalışıldı.

Bugün Yusuf Atılgan’ı Türk edebiyatının en büyük yazarlarından biri olarak kabul ediyoruz; *Aylak Adam* ve *Anayurt Otel*i de birer başyapıt olarak kanondaki yerini aldı. Ancak ilerleyen sayfalarda da görüleceği gibi, bu görüş birliğine hemen ulaşılmadı; kitapların değerini hemen anlayanlar olduğu kadar, ilk aşamada tepki duyanlar, anlam veremeyenler de oldu. Bu tepkilerin ana nedeni Yusuf Atılgan’ın özellikle *Anayurt Otel*i’nde erkek cinselliğini ele alış biçimiydi; bu cinselliğin edebi alan içindeki temsili önceleri aykırı ve “edepsiz” bulun-

du, Atılğan'ın yaklaşımının ve dilinin sanatsal değeri sorgulandı. Bugün bu kitaplarda cinselliğin kullanımı sadece edebiyatımız için bir dönüm noktası olarak görülmekle kalmıyor, queer kuramı çerçevesinde yeniden değerlendiriliyor.

Tepkilerin bir başka nedeniyse Atılğan'ın şehirli ve taşralı bireyi hem kişisel alanda hem de toplumsal çerçevede kurgulayış biçimiydi. Bu açıdan da Atılğan'ın metinleri, o zamana kadar edebiyatımızda az görülmüş yenilikler barındırıyordu ve kendisinden sonraki yazarlar için ilham kaynağı olacaktı ama kitapların yayımlandığı dönemde bunun kabul edilmesi o kadar da kolay olmadı.

Bu hacimli derleme, kuşaklar boyunca başka yazarların, akademisyenlerin ve eleştirmenlerin Yusuf Atılğan'ın yapıtlarına yönelik yorum ve değerlendirmelerindeki çeşitliliği, zaman içindeki değişimleri gösterebilmeyi hedefliyor. Yine de bir bu kadar yazının dışarıda kaldığını söylemem gerekir; bu zor seçimi yaparken bir yandan sözünü ettiğim çeşitliliği sağlamaya çalıştım; dolayısıyla benzer değerlendirmelerin bir bölümünü elemem gerekti, bir yandan da kişisel okuma notları kıvamında, öznellik dolu daha yüksek yazıları çok gerekli olmadıkça dahil etmedim. Özellikle eski yazılarda, dönemin ve yazarının yayın özelliklerine bağlı kalındığını da belirtmek isterim.

Bu haliyle *Atılğan*, Yusuf Atılğan'ın edebi veriminin yaklaşık 60 yıllık bir zaman dilimi içinde nasıl tartışıldığını derli toplu bir biçimde sunmaya çalışan bir başvuru kitabı niteliği taşıyor. Bu alanda bundan sonra yapılacak çalışmalar için bir kaynak olduğu kadar, edebiyat dünyamızın evrilişini izlemek ve Atılğan'ın yapıtına farklı giriş kapıları bulmak isteyen edebiyat okuru için de bir yol arkadaşı olmasını diliyorum.

Cem Akış
İstanbul, 2024

AÇIKOTURUM

Nisan ayının açıkoturumu 19 Nisan 1959 Pazar günü, *Dost* dergisi yazıhanesinde yapıldı. Suut Kemal Yetkin, bayram tatilinde Sivas'a yaptığı geziden hasta döndüğü için, Muhtar Körükçü'nün de mazereti olduğundan gelememişlerdi. Oturum, İlhan Başgöz, Can Yücel, Sunullah Arısoy, Fethi Naci'nin katılması ile yapıldı. Oturumu Salim Şengil açtı. Gelen arkadaşlara teşekkür etti. Konuşma, başlayamamaktan doğan bir-iki sessizlik ânı ve gülüşmelerden sonra açıldı.

İLHAN BAŞGÖZ: Hadi konuşalım.

SUNULLAH ARISOY: Evet.

FETHİ NACİ: Konuşalım. Çok geciktik zaten. Öğle oldu. Fenerbahçe'nin maçına yetişemeyeceğim diye korkuyorum.

CAN YÜCEL: (Fethi Naci'ye) Hadi sen yazı yazdın, gene sen başla.

F.N.: Yo reis, iş yok onda! Ben konuşmaya başlayınca kitabı bırakıp bana yükleniyorlar. Ben de bütün söyleyeceğimi bitirmiş gibi susup kalıyorum. Bu defa da başkaları başlasın konuşmaya.

(Bu şuna benziyor diye başlandı, konu dağıldı.)

C.Y.: Şimdi ne diyelim!

F.N.: Romanın biçimi üzerinde konuşmaya başlayalım isterseniz.

C.Y.: Ben, bu romanın senin anladığın yolda (Fethi Naci, *Aylak Adam* için P.P.'de bir yazı yayımlamıştı) bir sosyal davranışın incelenmesinden çok, psikolojik bir çözümleme olduğu kanısındayım. Kahramanı da yolunu bulmamış aydın gençliğin tipik bir örneği olmaktan çok, cinsel refülmanlar içinde kıvranan maraz bir genç adam. Bu bir çeşit gençlik çağı romanı. "Aydın adam bunalımı" diye tanımlayacağımız ve bir noktada toplumsallaşan ruh halini ele almaktan çok uzak bu roman. Zaten böyle bir şey anlatmak istediğini de sanmıyorum yazarın.

F.N.: Bence aksine. Genç adam romanı, doğru. Ama sıkıntıları olan bir genç adamın romanı. Yusuf Atılğan (Ne berbat adı var bu yazarın! İnsan Yusuf Atılğan'ı duyunca arkasından "Doğruluk Bakkaliyesi" gibi şeyler bekliyor.) toplumsal oluşun henüz bilincine varmamış bir aydın kişinin bunalmalarını, sıkıntısını, yıkımını anlatıyor. İyi anlatıyor hem.

C.Y.: Romanın gelişiminden, kuruluşundan da ortaya çıkan bir özellik olduğuna inanıyorum söylediklerimin. Dikkat edilirse yazar, kahramanı bile bile toplumdışı kılıyor, onu ancak asosyal bir ortamın içinde verebileceğini baştan aklına koymuş ve romanı bu temel üzerinde kurmuş. Toplumla çatışmaları asgariye indirilmiş bir adam; insanla, daha doğrusu kızlarla, kadınlarla ilintisi, içinde yaşadığı psikolojik çıkmazı elle tutulur hale getirmesi bakımından değerlendiriliyor, ortaya konuyor. Romanın öteki tiplerini göze batacak kadar gölgelendiren tek bir kahraman üstüne kurulmuş olması da bundan.

İ.B.: Konuşmanın gelimi *Aylak Adam*'daki tedirginliğin, sıkıntının nereden çıktığını araştırmaya yöneldi. Bu meseleye ben romandaki kişilerin psikolojilerini ve çevrelerini ele alarak bakmak istiyorum. C. var ilkin, *Aylak Adam*. Sonra çevresinde Ayşe, Güler, B. gibi kızlar. Bir de resim atölyesine gelip gidenler. C.'nin çevresindeki kızla-

rı hemen daima cinsel davranışlarıyla tanırız. Sinema localarında el ele tutmalar, buluşmalar, yatıp kalkmalar. C.'nin bu yönden onlara yaklaşması, uzaklaşması, C. de dahil, yazar kişilerin hep bu yönüne ışık tutuyor. Bunun dışındaki insan münasebetleri, iş ve okul hayatı, aile düzenleri hakkında hiçbir bilgi verilmiyor. Tiplere buralardan gelen tesirler, değerler yahut değer çatışmaları üzerinde aydınlanamıyoruz. C. romanın başından sonuna kadar bir çocukluk anısının ondan gelen cinsel baskıların elinden yakasını hiç kurtaramıyor. Bu, romanda açıkça izah edilmektedir. C.'nin çevresiyle uyuşamamasının en belli sebebi olarak yazar cinsî refülmanları göstermektedir. Gerçi yer yer toplumla, aileyle anlaşamamak gibi sözler edilir; fakat bunlar söylenen sözler halinde kalırlar. C.'nin romandaki davranışı bunu açıkça çok geri planlara atar. Böyle olunca da Aylak Adam'ın davranışına sosyal etkilerden ağır bastığı söylenemez.

F.N.: İlhan Başgöz romancıdan ille de toplumsal açıklamalar bekliyor. Romancı böyle direkt açıklamalara girmeden de söyleyeceğini söyleyebilir. Atılğan, söylemek istediklerini pekâlâ söylemiş. Belki de söylemek istediklerini daha iyi söyleyebilmek için Aylak Adam'ı toplumdan tecrit etmiştir. Aylak Adam, toplumdan kopmuş, toplumla ilişkilerini en aza indirmiş bir tip. Romanda toplum hep fon olarak kalıyor. Atılğan, nedenlerine girmese de bir toplumsal yaşayışın belirtilerini, etkilerini bulup çıkarmak güç değil. Toplumun çözülüş yıllarının aydını olan, bağısız, ülküsüz bir aydın kişiyi gerçek sevgi denen nesnenin kurtaramayacağını görüyoruz. Öyle ki bu koşullar içinde sevgi bile sevgi olmaktan çıkıyor. Sisyphos efsanesindeki kaya gibi bir şey oluyor. Atılğan üst tarafını okura bırakıyor.

C.Y.: Bunaltı değil bu, can sıkıntısı. Egzistansiyalizmin ortaya attığı bu bunaltı veya bunalım teriminin bu

romanla ilgili olarak kullanılması doğru olmayacak. Burdaki aksiyon, karşısında yollardan birini seçme zorunluğunun, daha doğrusu çıkmazının getirdiği bir bunalım değil. Bir çıkmazın varlığını görmezlikten gelemiyoruz bu romanda; ama bu çıkmaz, seçme zorunluğundan değil, birtakım komplekslerin kahramanı belirli bir yoldan gayrısında yürümeye bırakmadığı için. Bu psikolojik özgürlüğe henüz ermemiş bir adamın dramı; aksiyon karşısında seçme özgürlüğü ve özgürlüğün yol açtığı bunalım gelse gelse bu psikolojik özgürlükten sonra gelebilir. Bir paradoksla anlatayım, bu genç adamın psikolojik önyargıları var, özgür hareketine engel olan önyargılar.

İ.B.: Aylak Adam toplumsal bir oluşun değil, psikolojik bir oluşun tipi asıl. Yazar da sanırım bunu vermek istiyor. İşi sevgiye bırakmıyor hiç. Bu oluşun sebebini açıkça belirtiyor. Bu yapılmamış olsaydı nedenleri arama, sezme meselesi o vakit ortaya çıkabilirdi. Bu kadar açık bir psikopatolojik izahattan sonra birtakım sosyal etkilerin *Aylak Adam*'ın yapısını kurduğu zoraki bir izah yapmak olur. O vakit hani toplumsal etkilere romancının öncelikler ya da ağırlıklar tanımış olduğu gibi sorular ortaya çıkar. Böyle sorulara romanda cevap bulamayız sanırım.

C.Y.: Osborne'un bir lafı var. Şöyle bir şey: "Toplumsal olmak yeni bir sevgi çeşidi arayıp bulmaktır," diyor. Şimdi düşünelim, Yusuf Atılgan'ın kahramanı bu tanım içinde toplumsal sayılabilir mi? Fethi de parmak basmış: C., Steinbeck'de geçen bir sözü benimsiyor bir ara. Sevişen iki kişinin kurduğu toplum. Değerlerini yitirmiş veya değerlerini beğenmediğimiz toplum düzenine karşı bir dışıyla bir erkekten kurulu savunma kaleleri. Böyle bir kale aslan ağzında. Toplumla bir çatışma sonunda kurulabiliyor, devam ettirilmesi de süreli çatışmayla mümkün. Bir sürü engel var.

İ.B.: Çevre kıymetleri engel oluyor.

C.Y.: İşte bu dış engeller anlatılmıyor bu romanda. Böyle bir savunma kalesini kuracak olan adamın kendi içindeki psikolojik, daha doğrusu patolojik engeller ele alınıyor. Erken ölmüş C.'nin anası. Teyzesini ana yerine koymuş. Babası pis bir zampara, domestik düşmanı. Tam kritik çağında çocuk, babasına karşı birlik olduğunu sandığı teyzesinin de posbıyıklı pederin mantinetosu olduğunu anlıyor. Bu ikinci ana da böylece sıfırı tüketiyor. Yeni bir ana arama serüveni başlıyor. Roman boyunca bu böyle gidip geliyor. Kızlarla kadınlarla ilintisi, hep bu ana tutkusunun pençesinden kurtulamıyor. C. dediğimiz savunma kalesini birlikte kuracağı kadını değil, bir ana arıyor.

F.N.: Çocukluğumda okuduğum bir roman vardır...
(*Can lafını keser.*)

C.Y.: Örneğin şu Güler'le geçen üç gözlü ev hikâyesi. Kız normal kız. Bir erkeği, bir evi olsun istiyor. Başka bir kusuru yok. Demek istediğim, o savunma kalesini kurmak istiyor belki de; becerir becermez ama istediği o. Ve o çapta bir kız olmadığını saptar bir özelliği de anlatılmıyor bize. Kızı bırakıp gidiyor C. Sebebi de olsa olsa, amacının yuva kurmak olmaması. Bir kadın değil, bir eş değil, bir ana istiyor da ondan. Şaşı orospudan bile beklediği anne şefkati.

İ.B.: Bu bir anne aramak meselesi değil bence de. Burada Fethi Naci'ye hak verdirecek gibi görünen bir izah yapılabilir: Eli paketli ev erkeği olmamak, bu sıkıntıya girmemek denebilir. Fakat yukarda da söylediğim gibi bu sözle yapılan bir izah. C.'nin davranışı bu izahları hep geri plana atıp ön plana psikolojik uyumsuzlukları çıkarıyor.

C.Y.: Ayşe'den niye ayrılıyor? Kız, hatıra defterine, "Ölü babasından bile kurtulamazken..." diye yazdığı için değil mi? Kadınıımız olacak yaratık, bizim ağlama duvarımız, günah çıkarma hücremiz değil a! Niye bir kız bizi,

annemiz gibi kayıtsız şartsız kabul edecek olsun? Kadınla erkek ilintisi, bir benzeşmeden çok bir çatışma üzerinde kurulan bir uyuşma olduğuna göre kahramanımızın kızlarla ilintisi hep yarım kalıyor. Hepimizin ilkençlikte buna benzer sıkıntılar çektiğimizi rahatça söyleyebiliriz. C. bu ilkençlik çağından kurtulamıyor. Bizler kurtulduk mu? Onu da Allah bilir. Bu bir türlü büyüyemiyen bir gencin, erkek olamıyan bir gencin romanı. (*Fethi Naci'ye*) Oysa senin yazında Rus romanlarından verdiği örnekler, hep vakitsiz ihtiyarlamış, kocamış tipler. Oblomov da, Peçorin de öyle.

F.N.: Ben de Aylak Adam, Peçorin'in tıpkısıdır demedim ki. Peçorin, sevgiyi umursamaz. Oysa Aylak Adam "dünyada dayanacak tek şeyin sevgi" olduğunu söyler. Benzer yanları ikisinin de gençlik enerjilerini nasıl kullanacaklarını bilememeleri. Aragon da, *La semaine sainte* adlı romanı dolayısıyla, romanının 1815 yıllarında yaşayan kahramanı ile James Dean'i bu bakımdan karşılaştırıyordu.

C.Y.: (Zamanımızın Kahramanı'm açar.) Tiplerinden biri. Doktor bir yerde şöyle diyor: "Bana gelince, inandığım bir şey var; er geç güzel bir sabah öleceğime inanıyorum." Peçorin'in cevabı şu: "Ben sizden daha zenginim. Benim bundan başka bir inancım var. O da pis, murdar bir akşam doğmak felaketine uğramıştım." Anlaşıyor değil mi, bu ihtiyar doğmuş bir adam. Peçorin vakitsiz olgunluğun, kocamışlığın acısını çekiyor. Vücutça genç, ruhça kocamış bir insan. Oysa C. toyluğun, bir türlü ruhça büyüyememenin, yaşınca olgunlaşamamanın sıkıntısını, daha doğrusu can sıkıntısını çekiyor.

F.N.: Bu asosyal oluştan.

C.Y.: Ama asosyal oluşun da dereceleri ve çeşitleri var. Psikolojik bir temele dayanan bu iki asosyal örneği iki ayrı kutuptan kalkarak bir asosyallik noktasında buluşu-

yor da denebilir. Biri toyluktan, öbürü vakitsiz ihtiyarlıktan toplumla ilintiye geçemiyor. O çağın Rusya'sında belirli bir sınıfın insanları çabuk yaşlanıyor, vakitsiz kocuyordu. Bizde ise bir türlü olgunlaşmıyor, erkek olunamıyor.

F.N.: Peçorin de, Çatski de bunalmalarını, sıkıntılarını yaşıyorlar. Onlarda bunalma bir hareketle patlak verebiliyor. Bir boşalma. Peçorin düello yapar; uçurumun kenarında. Bir başka yerde kendini durup dururken tehlikeye atar. James Dean'ın *Asi Gençlik*'teki uçuruma doğru otomobil yarışı hikâyesi gibi. Bizde Aylak Adam yaşıyamıyor; sıkılıyor, bunalıyor. Bir şey yapılabileceğine de inanmıyor. Kendinden de, insanlardan da umudunu kesmiş. Bu bakımdan yaklaşıyor Peçorin'e, Peçorin'in şu sözlerine: "Bizse yeryüzünde itikatsız, gurursuz, zevksiz yaşayan... serseri serseri dolaşan onların âciz torunları artık ne insanlığın hayrını ne de kendi saadetimiz için büyük fedakârlıklara muktedir değiliz; çünkü saadetin imkânsızlığını biliyor, bir tereddütten öbürüne lakaydiyle geçiyoruz, bunu onlar gibi ne bir ümit besliyerek ne de ruhun insanlarla veya kaderle herhangi mücadelede duyduğu o belirsiz fakat şiddetli zevki duyarak yapıyoruz."

C.Y.: C. kızını tavladı, ardından kız evlenme sözü etti diye kirişi kırıyor. Peçorin'de de evlenmeğe karşı bir direnme var. Ondaki hiçbir şeyi ciddiye almayan, mutlak bir kayıtsızın ne olursa olsun kendini angaje etmeme tutkusu. Karşısına çıkan kadın tam istediği kadın bile olabilir. Ama o isteklerinden de soğumuştur. Devamlı bir aksiyon otomatizmi içinde, aşırı aksiyon perdesi altında ruhi aksiyonsuzluğunu örtmeye çalışır. Bir hareket yapar ama o hareket sırasında bile başka yerdedir, o harekete ruhça angaje değildir. Hareketin sonucu Peçorin'i ilgilendirmez. Oysa C. hareketlerinin sonucuyla ilgili. Önünde engeller bile olsa, ana ararken kadın arıyorum diye kendisini aldatırsa bile, belirli bir şey aramaktadır ve bu arayışında

ruhça angajedir. Ama sonuca eremiyor o başka, sonuçla ilgili ya!

F.N.: Bu, umutsuzluğun bir çeşidi değil mi?

C.Y.: Bence değil. C. sonuna dek umutsuz değil. Sonra umutsuz olmadığını B. adlı kızı araya sokmasından da anlıyoruz. Yazar, istediği kızın B. olabileceği izlenimini dolayısıyla, dolambaçlı olarak bizde yaratmak istiyor.

F.N.: Oradaki (B) bir sembol bence. (B), gerçek sevgiyle kurtulmak umudunun ta kendisi. Aylak Adam'ın dayanabileceği tek dayanak. Romanın sonunda Aylak Adam, bu dayanağı, kendisini ayakta tutan, yaşatan bu umudu da yitiriyor. Aylak Adam'ın yıkımı demektir bu. Aklıma Sezer Tansuğ'un çok güzel söylediği bir türkü geliyor; içinde, "Kimsem yoktur verse arka" gibi, "Kaldım evlerde yalnız yalnız" gibi sözler vardı.

C.Y.: Böyle bir sembolün oluşu bile, C.'nin sonuna dek umutsuz olmayışını gösterme bakımından önemli. Bizde bugünlerde ortaya çıkan bunalım akımı da hep aynı özelliğe sığdırılabilir. Refulmanlar içinde bir gençliğin erkek olmada, olgunlaşmada çektiği sıkıntının yankısını görüyoruz bu akımda. Toplum içinde iş görme, aksiyona girme, dolayısıyla aksiyon içinde kendini bulma, erkekleşme, yurttaşlaşma olanağı bulamıyan bir gençliğin bocalaması da denilebilir buna. Ama bu romandaki işin sadece psikolojik cephesi. Belirli psikolojik komplekslerden ötürü erkekleşmiyen bir adamın romanı.

F.N.: Adam toplumla ilişkisini kesmiş, toplumun dışında bir şeyler arayıp bulmaya çalışıyor. Bir şey bulamayışının, mutluluğa yaklaşım yaklaşım uzaklaşımın asıl sebebi de bu ya zaten.

C.Y.: Belki ama, bu aramada kızlardan çok daha ürkük. Evine onunla yatmak için geldiklerinde bile türlü bahaneler çıkarıp işi sonuna götüremiyor.

F.N.: Burada araya bir ahlak anlayışı karışıyor.

C.Y.: Asıl orada geri işte.

F.N.: Geriden çok, yaygın bir ahlak. Biraz da kişisel erdemlerle karışık bir anlayış. Şu, içkinin etkisi dışında kızın kendini vermesini istemek falan.

İ.B.: Sinemadaki kız var. Hani bacağına okşar filan ses çıkarmaz. Sonra, "Kız mısın?" diye bir patavatsızlık eder. Kız o vakit bunların önem verdikleri şeyi gidip tanımadığım bir erkeğe vereceğim yollu bir izah yapar. Bunun ehemmiyetli olmadığını söylemek ister. Ona vermek istediklerinin yanında bu değersizdir. Kızın anlayışı burda erkeğinkine bakarak daha çok çevreyle karşılaşacak cinsten.

C.Y.: Kızlar da bu toplumun kızları. Onlarda da miadını doldurduğu halde sürüp giden refulmanlar var tabii. Örneğin B.'nin sinemadaki direnişi. Öpüşmeye, sevişmeye var, bacaklarını elletmeye var. Ondan ötesine yanaşmıyor. Erkek kabalık ediyor, bayağılık ediyor. Anladık ama cinsel ilintinin de alabildiğine nezih, güvercin kılıklı bir nesne olduğu da söz götürür. (*Burada söz karıştı.*)

F.N.: İşte (B), belikten çıkıp bir sembol oluyor. Sevgili değil, kurtarıcı.

C.Y.: Peçorin, dikkat ediyor musun? Kurtarıcı filan aramıyor.

F.N.: Yusuf Atılgan burada toplumdan kopan bir aydın kişinin bir halini çok iyi belirtiyor: kendini beğenmek, bütün insanlara yukardan bakmak, kendi zekâsını herkesinkinden üstün görmek.

C.Y.: Kesin bir şey söylemek güç. Uzun sözün kısası, dediğin Rus romanlarıyla bu roman arasında bir paralellik kurmak zor olacak. Bir kere o romanlardaki tipler yaşları ne olursa olsun ihtiyar, burdaki ise fazla toy. Bu Sagan tarzı bir gençlik çağı romanı. Sagan'da refulman toplumun el verişiyile çabuk atlatılıyor. Bizde ise uzadıkça uzuyor.

Zamanımızın Kahramanı'nda Gruşnitski şöyle diyor: "Azizim, insanları hor görmemek için onlardan nefret ederim. Yoksa hayat çok iğrenç bir komedyadır olurdu." Daha aşağıda Peçorin onu taklit ederek şunları söylüyor: "Azizim, kadınları sevmemek için onları hor görürüm. Yoksa hayat çok gülünç bir melodram olurdu."

F.N.: İşte bu, Aylak Adam'la Peçorin'in ayrılığını veriyor. Söylemiştim ya, Peçorin sevgi yoluyla kurtuluşu reddediyor; bunansa bütün umudu o. Bu umudun adını "gerçek sevgi" koymuş. Kurtuluşu bunda arıyor.

C.Y.: Romanın bütünlüğü ancak motif tekrarlarıyla, sembol tekrarlarıyla bu refulman açısından bakıldı mı görülebiliyor. Toplumsal yönünden alırsak bir yere bağlaması çok güç. Toplumsallığın başlangıcını kadın erkek ilintilerinden başlar kabul etsek bile, yine roman havada kalıyor. Çünkü o ilintinin toplumsal plana çıkması için gereken cinsel ve ruhi yetkinlikten yoksun bir insanla karşı karşıyayız. Oysa kadın erkek ilintilerini dinamik bir yönden ele almak romancılığımız için yeni bir çığır olabilirdi.

F.N.: Turgut Uyar, *Dünyanın En Güzel Arabistanı*'nda buna bir başka yönden giriyor. Yusuf Atılgan'ın davranışına karşıt bir davranış belki; ama çok gerçek, çok insan-cıl. Yusuf Atılgan ise kendisinin dışını arıyor. Çünkü böylece sevgisinde bir çatışma, bir uygunsuzluk olmayacak. Tahammülü yok Aylak Adam'ın böyle şeylere.

C.Y.: İşte o annesidir.

F.N.: Değil, annesi değil. Aylak Adam dünyaya kadın olarak gelse idi nasıl olacak idiyse işte tıpkı öyle birini arıyor.

İ.B.: Bu izah zorlama bir izah. C.'yi rahatsız eden ve bir ucu da çocukluğuna varan ruhi sıkıntılar olmasa önüne çıkan kızlardan biriyle anlaşarak "iki kişilik" bir toplum kuracak, ona sıkı sıkı tutunacak, aylaklığını böylece terk edebilecektir. Bu sevgiyi ona haram eden kendi yü-

reği. Ama bu psikolojinin düzensiz bir aile yapısından geldiği, böylece çevreye bağlanması gerektiği söylenmek istenirse o vakit bu çok uzak bir ilişki olur.

C.Y.: Bunda bir önem derecesini, önceliği gözetmek zorundayız. C. asosyal olduğu için refulmanlar içinde değil, refulmanlar içinde olduğu için asosyal.

F.N.: Can'ın aldığı gibi alamıyorum ben romanı. Romancının söylemek istediği asıl şey o zaman arada kayıyor. Önemli olan mutluluk sorunu bence; o tip bir aydın kişinin yıkımı sorunu.

İ.B.: Biraz da dil konusuna değinsek. Dil dikkat etmişsinizdir başlangıçta çok çetrefil.

S.A.: Evet, tam on beş sayfa.

İ.B.: Aslında dil sağlam. Hiçbir şekil oyununa kaçmadan söylemek istediklerini iyi söylüyor. Ne anlaşılmasın bir uydurmacılığa düşüyor ne eski. Ancak Fethi Naci'nin yazdığı gibi her cümlesi, her kelimesi uzun uzun ölçülüp biçilerek yerli yerine konmuş bir dil de değil. Daha birinci sayfadaki şu cümleye bakalım: "Ona bir yardımda bulunmam gerektiği, bu yardımın onun iş gururunu incitmemesi bahanesinin ardında gizli, o derin localardan birine onun girmek isteğinden korkuyordum."

Aynı dikkatsizliği 17. sayfada da görmek mümkün. "Bizi tanıştırmır tanıştırmaz gözlerindeki pırıltıdan sezdiğime göre resmini nasıl bulduğumu soracağı sıra az ötemizdeki topluluktan birisi onu çağırarak, ben dayanamayıp sarıdaki tedirginliği söyleyeceğim zaman 'yine mi Van Gogh?' Yüzyıllarımızın renk anlayışına getirdiği verilere benzer bir yığın lâf dinlemek sıkıntısından beni kurtardı." (s. 30.) Ama romanda bu örnekler çoğaltılamaz. Romanın dili büyük meziyetleri ve büyük kusurları olmayan ortalama, sağlam bir dil.

S.A.: *Aylak Adam* gerçekten üzerinde durulacak bir roman. Ne var ki, bana yetersiz gibi geldi. Eksik yani. Yu-

suf Atılgan geniş, bir o kadar da ilginç bir konuyu daraltmış, sınırlamış. Kişideki tedirginliğin, kişiyi aylaklığa sürükleyen tedirginliğin yalnız bir yüzünü, bir yüzünü de değil bir yanını vermiş. Romanın ölçülerini böylece sınırlar da üzerinde konuşursak, o zaman bu ölçüler içinde gerçekten başarılı bir roman karşısındayız diyebiliriz. Ama bana göre iş böyle değil. Bir kere Yusuf Atılgan, romanındaki başkişiyi, kendi deyimiyle “zengin değil paralı” olarak seçmesi, romancıya bir kolaylık kazandırıyor. Nedir bu kolaylık? Ha, bakın bu kolaylık C.’nin aylaklığını vermede başlıyor. Yaşamak, geçinmek için bir para kazanma sorunu olmayan kişinin tedirginliklerinden doğan aylaklığın hikâyesi oluyor. Eh, hiç geçinme kaygısı çekmeyen bir kişi de, çalışmak gereksinmesini duymayan bir kişi de biraz kolay aylak olur gibi geliyor bana. Sonra C.’nin, “Ben zengin değil paralıyım,” demesi de, gerçekte C.’nin kendi kendini savunması bir çeşit, “zengin” sözcüğünün baskısından kendisini kurtarmak için giriştiği bir çeşit savunma. Oysa C.’nin para yönünden bizde bıraktığı izlenim, pekâlâ “zengin” tanımlamasına girebilir. Bir de romandaki başkişinin öbür koşullarını gözden geçirelim. C. bir aydın kişi. Üstelik sanatla birtakım ilişkiler kurmuş bir aydın kişi. Böyle bir kişinin, davranışlarını daha sağlam nedenlere bağlama zorunluğu var. Teyzesiyle babasının durumunun yarattığı tedirginlikten çok, toplumsal nedenlere bağlanan birtakım tedirginlikleri olması gerekir, işi böyle alınca, Aylak Adam’ın toplumdaki yerini, aydın kişinin aylaklığını düşüneceğiz.

F.N.: Ama aydın kişi kavramı pek geniş bir kavram. Memet Fuat da haklı olarak değiniyor buna. Çeşit çeşit aydın var.

S.A.: Evet ama ortası bulunabilir gene de. Hiç olmazsa hangi çeşit aydın tipini ele aldığını kesin olarak bilmek zorundayız. Hangi tip aydın ele alınırsa alınsın,

“aydın” sözcüğü bize birtakım toplumsal sorunları da birlikte getiriyor. İşi şöyle alalım ele. Kişi için iki çeşit tedirginlik kaynağı var. Biri toplumdan gelen, öbürü kişisel yönden, aileden gelen. Kişinin toplumdaki yerine göre, aile çevresine göre, yetiştirme koşullarına göre bu iki kaynaktan gelen tedirginlikleri değişebilir. Sözgelimi, Cebeci durağında değnekçilik yapan ya da hamallıkla hayatını kazanan bir kişiyle aydın olarak kabullendiğimiz, bize öyle tanıtılan C.’nin aynı olaydan duyacakları tedirginlikler, bu tedirginliklerin belirtileri, üzerinde duyacakları etki ve tepkiler değişiktir. Aydın kişi birtakım tedirginliklerinin nedenleri üzerinde durabilir, bunları açıklayabilir, hareketlerini düzenleyebilir.

C.Y.: Bu adam aylak adam değil bir kere. Bir işi var. Bir kadın arıyor, daha doğrusu kendini birtakım komplekslerden kurtarmak için kendi kendisiyle savaşıyor. Bu işe vermiş kendini, ruhça angaje. Şu halde aylak değil.

S.A.: Bu, bana göre aydın adamın aylaklığı değil. Demin dediğim gibi, ben aydın kişinin aylaklığını anlıyorum ama aydın kişiyi aylaklığa iten nedenler için romandaki “neden”i yeter bulmuyorum. Onun için de Yusuf Atılgan işi çok dar açıdan ele almış diyorum. Bir de Türk aydınının tedirginliğini, böyle ya da buna benzer bir ruhsal tedirginlikle birlikte ele alınması, aydın kişinin hangi toplumsal nedenlerin dürtüsüyle aylaklık gereksinmesini duyduğunu anlatmak var! Geniş soluklu, doyurucu, dört başı mamur bir roman olurdu bu *Aylak Adam* o zaman. Ama şunu da söylemek gerekir: Yusuf Atılgan, kişinin psikolojik belirtilerini yer yer gerçekten çok güzel vermiş. Kişinin, psikolojik yönden birleşik yanlarını ustaca yakaladığını söylemek gerekir. O bölümlerde, okur kendisini bulabiliyor, onun için de seviyor oraları. Daha çok seviyor.

Aylak Adam, bana göre, tek yanlılığının eksikliği içinde.

İ.B.: Atılğan'ın şu başarısını belirtmek lazım. İyi gözlemci. Kişinin içine aydınlık getiriyor. Sık sık öyle yerlere rastlıyoruz ki tamam ben de böyle düşünürüm ama ifade edemem diyoruz. Baştan on sayfayı okumanın zorluğunu bir tarafa bırakırsak tekniği de iyi kurmuş. İlk okuyanı yakalayamayan roman, kısa bir zaman sonra bizi havasına alıyor. Değişik anlatma yolları denediği halde *Aylak Adam*'ı zevkle takip ediyoruz.

S.A.: Şimdi şöyle diyelim. Vasattaki aydın, psikolojik olan faslı bir noktada yener. *Aylak Adam*'daki gibi çıkışlar yapmaz. İçine gömülür. Yusuf Atılğan burada kolay, zengin aylak adam.

C.Y.: Böyle bir konuda yenmek yenilmek lafını etmek yanlış düşer. Kimin yenildiği kimin yendiğini seçmek güç. Belki de böyle psikolojik bir çıkmazı yendiğini sanıp da altında kalan nicelerimiz var. İş yenmeyi, yenilmeyi bir yana bırakıp bu komplekslerin bilince geçebilmesi için sonuna kadar yaşanması gerek. Bu bir moral sorumluluk davası. C. bu moral sorumluluk duygusuyla donatılmış.

S.A.: Aylak Adam bunu yapıyor mu?

C.Y.: Bence yapıyor.

S.A.: Yusuf Atılğan işi kolayından almış! Alanı paralı. Şöyle olmalıydı: Günde sekiz saat çalışmak zorunda olan...

F.N.: Bu bir değişiklik doğurmayacak ki. Sıkıntısı artacak, o kadar.

C.Y.: Aslında bir nuvel bu, uzun hikâye. O açıdan bakmak lazım tekniğine. Kabul ediyorsanız dediğimi, nuvel diyelim buna. Bu uzun hikâyenin memleket romanı denen, o biraz da bıktırıcı çeşitten farklı bir akımın başlangıcı sayılabileceğine de işaret etmek gerek. Şehirlinin kendi meselelerini ele alışı diye çerçvelenebilir bu.

S.A.: Demin de belirtmeye çalıştım. C.'yi aydın kişi olarak ele alınca, bugün, genel anlamıyla da olsa, C.'de

“aydın kişi”liğini kavramış, sorumluluğunu duymuş bir davranışa rastlamıyoruz. Bu hem kişisel hayatının yönetiminde böyle hem de toplum içinde yerinin belirsizliğinden belli.

C.Y.: Yukarda şehirli sözünü kullandım. Bile bile aydın demedim. Öztürkçe sözcükler bir bakıma kavramları da değiştiriyor çünkü. Örneğin aydın başka, münevver başka. Orhan Seyfi münevverdir ama aydın değildir. Bir fantezi olarak C. için aydın değil, belki de bir işgal devri münevveri denebilir. Ya da bir kolej münevveri...

F.N.: Bir de şu parantez meselesi var. Ben de yazımda dokunmuştum.

İ.B.: Evet. Bu parantez içindeki izahlar bana Ahmet Mithat Efendi, Hüseyin Rahmi romancılığının “istidrat”larını hatırlattı. Birincisi okuyucusuna bir sürü romanla ilgili olmayan bilgiyi bu yolla verirdi. İkincisi felsefe yapmak, vaaz vermek ihtiyacını duyduğu bu yolu tutardı. Atılgan okuyucusunu romanın gidişinden ya da kahramanın çeşitli durumlarından haberli kılmak için kullanıyor. Bence buna lüzum yoktu.

C.Y.: Şöyle bitirelim: Eğer bu romanı gençlik sıkıntıları içinde ele alırsak sahiden başarılı.

F.N.: Benim gibi düşünürseniz başarısız, öyle mi? Ben gene de benim açımdan düşünöldüğu zaman da ayakta duracağına inanıyorum.

S.A.: Toplumsal oluşuna ben de katılmıyorum.

F.N.: Bence bu roman romancılığımızın gelişimi içinde çok önemli. Yeni bir gelişme yönünü gösteriyor. Genç yazarları epey etkileyeceğini sanıyorum. Yusuf Atılgan da, bence, bu ilk romanıyla en önde gelen romancılarımız arasında yer almıştır.

Açıkoturumdan Notlar

Açıkoturum bir sürü engelden sonra, 19 Nisan Pazar sabahı yapıldı. Cumartesi günü herkes birbirine, toplantının, saat tam 10.00'da olduğunu sıkı sıkı tembihlediği halde, pazar sabahı Salim Şengil'le Nezihe Meriç evden –ne yazık!– çıktıklarında saat tam 10.20 idi. Can Yücel'e uğradıklarında 10.25. Can Yücel'in pijamasının lastiği kopmuştu. Yürümekte zorluk çekiyordu ama gecikmesi bu sebebe bağlanamaz. Yani Yücel sekiz aylık olduğundan, artık gülücükler, emeklemeler başladı. Bir de tatlı oğlan ki insan ayırlamıyor. Bu da bir gecikme sebebi değil tabii.

Güler Yücel, Can Yücel'e greyfurt suyunu zorla içirip Fethi Naci'yle içmeye gitmeyeceğine dair sıkı tembihler geçtiğinde, Can'ı Nezihe Meriç'e emanet ettiğinde ve telaş içinde kapıdan fırladıklarında saat –Ah ne yazık!– tam 10.35 olmuştu. Salim Şengil boynunu büküp bir taksi çevirdi. İlk 350 kuruş.

Yazıhaneye aklı başında olarak, zamanında bir Fethi Naci gelmişti. Otto Wöber hanının merdiven penceresinden dikkatle briketten künk yapan adamı seyrediyordu. Her zamanki gibi –heyheylere pek sık gelmiyor Ankara'da– güleç yüzüyle, “Yahu,” dedi, “ne enteresan. Yarım saattir seyrediyorum, saat tuttum, herif her dört dakikada bir tane yapıyor. Saat gibi...”

İçerde Salim Şengil neşeyle sordu: “Ne içeceksiniz?” 350 kuruşu verirken bükülen boyunla bu neşe ancak 1938 yılında Çubuk Barajı'nda müdürlük yapmış olduğu düşünülünce bağdaştırılabiliyor. Bir şişe votka, bir şişe portakal suyu, iki yüz elli gram fıstık geldiğinde saat 11.30'du ve daha kimse gelmemişti –hepsi, 350 de içinde etti. 19.80.

Salim Şengil, Nezihe Meriç'e çıkışarak neden İlhan Başgöz'le Sunullah Arısoy'a telefon etmediğini sordu.

Nezihe Meriç önceden, sinirlenmemeye kâfi karar verdiği-
ğinden, bu çıkışmayı sineye çekip telefon etti. Sunullah
Arısoy yeni uyanmışmış, geleceklerini bildirdiler. İlhan
Başgöz tombalak ikizleriyle oyuna dalıp unutmuş.
9.45'te telefon etmiş, 10.00'da telefon etmiş, 10.45'te
telefon etmiş ve vazgeçmiş tabii. Çaresiz, "Geliyorum,"
dedi. Ta Cebeci'den gelecek. Saat 11.45.

Saat tam 10.30'da toplanacak açıkturum. Böylece
aç karnına votka portakal –ne akıl Yarabbi– ve fıstıkla
12.30'da açıldı. Bu arada sohbet öylesine koyulaşmıştı
ki, hepsi ne için toplanıldığını unutmuş gibiydi. Sunul-
lah Arısoy yakınıyordu: "Yahu, bu Cemal Süreya'ya ilk
oturumda hepimiz neler dediniz. Fizik aşk dediniz, cinsel
tüyme dediniz, başka laflar ettiniz. Bana ne diye çatar.
Ne dediği de pek anlaşılmıyor ya, anladığım bir tek şey
var, o da içinizde dişine en uygun beni bulmuş olacak.
Pazar Postası'nda da biri, Sunullah Arısoy'un dedikleri
bir yana, falan gibi bir laflar etmiş. Hani Sunullah Arısoy
da kim oluyor. Yalova kaymakamı, der gibi bir hal falan,
ne isterler benden yahu." Nezihe Meriç, "E Arısoy, başı
büyük olanın derdi büyük olur," diyor. Sohbeti koyulaş-
tıran öbür konuşmalardan biri, açıkturumun İstanbul'daki
yankılarıyla Can Yücel'in İstanbul'a gidip dönüşü.
Can'ın ağzı sıkı. Ama Adalet Cimcoz, Fikret Otyam'a
yazdığı mektupta bir-iki satırla anlatıvermiş olanları.
Oturumun açılmasını en çok isteyen Fethi Naci. Fener-
bahçe maçına yetişemeyeceğim diye akli bozuluyor. Bir
sebebi daha var bu işin. Üçüncü bardaktan sonra sırtında
hafif terlemeler, şakaklarında bir hoş ağırlaşma duymaya
başlamış olacak ki –tabii hiçbirisi Can'la boy ölçüşemez.
Bir Salim Şengil var ama o da bir şişe votka idare etsin
diye olacak ağırdan alıyor– sık sık şakaya boğuşturuyor.
"Yahu ben neredeyse sarhoş olup sızacağım. Hadi başla-
yalım," diyor. "Bir de şu var," diye ekliyor. "Toplantının

votkalı olduğu duyulursa, bunlar sarhoşmuşlar yahu diye, kimse ciddiye almaz. Bunu da unutmayın.”

Toplantı *Dost*'ta okuduğunuz gibi açıldı. Bu yazıyı Salim Şengil'in gözden geçirip kırmızı kalemını –insanın söz hürriyetine bakmayıp siz dergicilikten anlamazsınız diye kana dokunucu sözler söyleyerek– hoyratça kullanmayacağını bilsek yazacak neler neler var ama, yazımızın haysiyetini korumak için oraları yazmadan geçiyoruz. Okurken göreceksiniz ya, aldı Can, aldı Naci, aldı Can... İlhan Başgöz çelebi. Sabırlı bir gülümsemeyle dinliyor. Arada bir, “Durun bakalım, biz de iki laf edelim,” der gibi rahatça araya giriyor. Gelgelelim, Sunullah Arısoy –zaten afyonu patlamamış, uykusunu alamamış, başı ağrıyor– kasıldıkça kasıldı. Bir ara durumu –lütfen– anlayan Fethi Naci, “Yahu Allah aşkına konuş,” demeye başladı ama konuşmayı da bir türlü bırakamıyordu. Sunullah bir-iki kere, “Yoo... dinliyoruz”, “Hele bir hızınızı alın bakalım,” falan dediyse de kim anlar. Sonunda patladı: “Ne konuşayım birader, ikili bir konuşma bu.” Oturumun kâtipliğini yapan ve yıldırım hızıyla not tutmaya çalışan Nezihe Meriç arayı bulmak için söze karıştı: “Canım Başgöz, isteyince nasıl sözünü söylüyor.” Sunullah hırsından mosmor oldu: “O, virgül koyuyor.” Can melekler gibi bir masum sesle –geç döndüğü akşamlar, evin kapısını tık tık vurup, nasıl, nonoş hadi aç, Güler hadi artık diyorsa tıpkı o sesle...– Sunullah'a da, “Yahu sahi, afedersin...” demeye başladı. Ama Sunullah yüz vermedi. Koltuğa iyice yerleşip suratını astı. Aradan uzun zaman geçip de iş dil konusuna gelince, kendini konuya iyice kaptırmış olacak, hırsını unutup, “Dil başlangıçta çok çetrefil,” denir denmez, elinde olmadan, “Evet,” dedi, “tam on beş sayfa.” İyice mahmurlaşmış olan Fethi Naci bu söz üzerine dayanamayıp bağırdı: “Aman dideler ruşen..”

Saat tam 14.30. Salim Şengil'de bir kıpırdamalar, bir

gidip gelmeler. Az sonra anlaşıldı. Fenerbahçe kebabçısından köfte. Yarımşar francala içine beş-on köfte ve kıyılmış taze soğan. Ve –tövbeler olsun– bir şişe votka daha. –Hepsi 43.80– Nezihe Meriç kendine verdiği sözü unutup söylenmeye başladı: “Kuzum bu saçma işte. Sabah sabah iki şişe votka ne demek oluyor. Kocasını içki içiyor diye söylenen kadınlara benzetmeyin beni ama, yani bu saçma, kabul edin.” Kabul ediyorlar, evet ama bu neşeyle bardaklarına sarılmalarına mâni değil... İlle Can’la Naci... Hele Naci bir ara Nezihe Meriç’ten aynasını isteyip, “Yüzüm sararınca haber verin,” demez mi! Kusacakmış! Ekmekler yenirken sıkı sıkı *Dost* vasıtasıyla getirtilecek yabancı dergiler, kitaplar, yapılacak akademik toplantılar, açıkoturuma verilecek yeni biçimler konuşulup tartışılıyordu. Ekibi değiştirmek, bu konuşmaları tiyatro, müzik vs. olarak değişik ekiplerle; genç kuşak arasında yapmak düşünüldü. İstanbul’da yapılacak üçüncü oturumun konusu tartışıldı. Sonunda genç kuşaktan Orhan Duru, Tahsin Yücel, Ferit Edgü, Demir Özlü’nün kitaplarının, dördünün birden tartışılmasına karar verildi.

Sonunda Sunullah konuştu. Can’la Naci gene arada bir sözü kesiyorlardı ama başı ağrıdan çatlayan Nezihe Meriç, “Susun bakalım artık, not alamıyorum,” diye bir bağırdı. Ödleri patlayıp sustular. Bir ara konuşma gene dağılmıştı. Nezihe Meriç, “Sunullah,” dedi, “şurayı bir daha söyle bakayım. Orayı kaçırdım.” Sunullah düşündü düşündü, söyledi. Sonra fena halde hayıflandı: “Tüh yahu demin çok biçimli bir şeyler söylemişim.” Bu arada gene Nezihe Meriç bir dahaki toplantının içkisiz olmasını istedi. Can Yücel şiddetle, “Yok yahu konuşamayız o zaman,” diye karşı çıktı.

Eğer ortaya Arif Damar’dan gelen “Toplumsal Değişim” adlı yazı çıkıp da Can, “Buna cevap vermek gerek yahu! Yazılır mı böyle yazı,” diye küplere binmeseydi,

Salim Şengil yayımlamayacağını söyleyince büsbütün köpürüp, “Olur mu yahu, yayımla ki cevap verelim,” diye hop oturup hop kalkmasaydı, toplantı herkesin evine dönmesiyle sonuçlanacaktı. Fethi Naci Can’ı yatıştır- maya çok uğraştı ama Can’ın ancak hep beraber bir yere gitmek şartıyla susacağı anlaşılınca hep beraber çıktı.

Toplantı da böylece 18.45’te dağılmış oldu. Çıkar- ken İlhan Başgöz, Salim Şengil’e, “Yusuf Atılgan’a mek- tup yazsan da onun da düşüncelerini öğrensek. Çok ilgi çekici olurdu bizim için,” diyordu.

Dost, Mayıs 1959

AYLAK ADAM

Demirtaş Ceyhun

Bu roman için bir sürü yazıldı, konuşuldu, tartışıldı. O tartışmalara falan katılacak değilim.

Üzerinde konuşmak istediğim, beğendiğim şey, bu romanın, birtakım ilginç sorunların önümüze çıkmasına, gün ışığına çıkmasına sebep olmasıdır, şimdiye dek hiç düşünmemiştik onları. Yazarlarımız konuşmuyorlardı, yahutta konuşmalarının gerekli olduğu farkında değillerdi.

Dost dergisinde çıkan “açıkoturum”ları beğeniyorum. İyi oluyor. Bazı yazarlarımızı tembellikten kurtarıyor, konuşturuyor hiç olmazsa. Hele Can’ın konuşmaları. Zaten eskiden beri severim Can’ın yazılarını. Gene önemli sözler etmiş, önemli noktalara dokunmuş.

Bu romanla birlikte, bugünkü kuşağın, daha genelleştirirsek bütün Cumhuriyet kuşağının durumunun, bilhassa psikolojik durumunun çözümüne çalışma belirtileri gözüktü.

“O çağın Rusya’sında (*Zamanımızın Kahramanı*’nın, *Oblomov*’un yazıldığı zamanlar, yani çarlık Rusya’sı) belirli bir sınıfın insanları çabuk yaşılanıyor, vakitsiz kocuyordu. Bizde ise bir türlü olgunlaşamıyor, erkek olunamıyor,” diyor Can Yücel konuşmasında. Bence çok haklı. Aylak Adam bunu açık seçik belirtmiyor ama, düşündü-

rebiliyor hiç olmazsa. (Parantez içinde şunu da söyleyeyim, bu ve buna benzer daha bir sürü noktalara değindiği için roman bence başarılı, sadece işaret etmekle yetindiği için de başarısız.) Gerçekten, biz Türkler nedense bir türlü olgunlaşamayız. Hepimizin, her yaşta bir çocuk yönü vardır. Bu genel özelliğimizi, yazınımızda, bilinçlisesine somut olarak göremeyiz. Hikâyemizde, şiirimizde, romanımızda belki vardır ama soyuttur, serpiştirilmiştir bilinçsizcesine. Yazarın kişiliği girdiği zaman yapıtına, bu genel özellik, özelleştirilmiş olarak görülür, bir de yazarlarımızın, özel hayatlarına, yaşantılarına bakalım, hepsinin çocukları açık olarak gözükür. Sait, çocuk ne varmışken çocuk öldü, örneğin. Ataç öyle değil miydi? Bütün sanatçılarımıza bakın, hepsi öyle. Bir türlü ihtiyarlanmıyorlar. Olgunlaşmıyorlar. Can haklı, gerçekten önemli söyledikleri.

Bu roman için, konuşanlardan bir Fethi Naci hariç, ötekilerin hepsi hemen hemen aynı şeyi söylüyorlar. Psikolojik bir roman olduğu üzerinde anlaşmışlar.

“Cinsel refulmanlar içinde kıvranan maraz bir genç adamın psikolojik çözümlenmesi” olarak kabul etmişler romanı. Can Yücel roman için, “Bu psikolojik özgürlüğe henüz ermemiş bir adamın dramı; aksiyon karşısında seçme özgürlüğünü ve özgürlüğün yol açtığı bunalım gelse gelse bu psikolojik özgürlükten sonra gelebilir. Bir paradoksla anlatayım, bu genç adamın psikolojik önyargıları var, özgür hareketlerine engel olan önyargılar,” diyor.

Benim konuşmak istediğim noktalar bunlardan sonra başlıyor. Romanların, bilhassa psikolojik romanların, sadece kişilerin birtakım psikolojik durumlarını saptamakla yetinemeceklerini düşünüyorum. Bence psikolojiyi ikiye ayırmak gerekli. Yani toplum psikolojisini değil, kişisel psikolojiyi ikiye ayırmak. Özel kişisel psikoloji ve genel kişisel psikoloji diyerek. Belki bunlara daha

güzel adlar bulunabilir, belki de Batı dillerinde vardır bunların karşılıkları, bilmiyorum. Romancılığımızın pek öyle uzun bir geçmişi olmadığından ötürü sanıyorum, bu noktalar üzerinde şimdiye dek düşünülmemiş, bir ad bulunmamış. *Aylak Adam*'ı okuyunca, *Aylak Adam* üzerine yazılan yazıları, yapılan tartışmaları okuyunca bunları düşündüm.

Psikolojik ayırım yapmanın gerekliliğini düşündüm. Bakıyorsunuz, Yusuf Atılgan çok güzel psikolojik saptamalar yapmış. Yalnız etkisiz kalıyor. Olsa olsa şaşırtıcı oluyor. Ötesi yok.

Özel kişisel psikoloji dediğim psikolojik durum, her kişinin kendine özgü durumudur. Bizim yazarların, psikolojik roman-hikâyede yaptığı, orijinal birtakım psikolojik durumları saptamak. Bu, ne tek başına kişiyi çözümlemeğe ne de toplumsal kişiyi (tipikleştirilmiş kişi demektense kişi demeyi yeğ tutuyorum) çözümlemeğe yetiyor. Yapısını karanlıklaştırıyor, amaçlarından uzaklaştırıyor, enezleştiriyor. Bu türlü saptamaları da yadsımıyorum, gereklidir bir kişinin bütünlüğünü vermekte. Küçümsemiyorum hiçbir zaman. Yalnız bizdeki psikolojik hikâyeye-roman anlayışının bundan öte olmamasının yanlışlığını söylüyorum.

Genel kişisel psikoloji: Kişilerin davranışları birtakım sebeplerden ötürü ayrıdır. Organik ve ruhsal şartlar yüzünden her ne kadar ayrıysa da bu psikolojik durumlar, birtakım nesnel sebepler yüzünden de ortaklaşa, genel psikolojik durumları vardır kişi oğullarının. Dostoyevski'de bol bol rastlarız bu genel kişisel psikolojik özelliklere. Bence bir yapıtı yücelten bu genel özellikleri saptamalardır.

Şunu da belirtmek isterim, söylediğim bu, genel kişisel psikolojinin tipik kişilerle, tipikleştirmeye hiçbir ilgisi yoktur. Tipiklik, tipik kişiler romanlara özgüdür,

Yusuf Atılgan, 68 yıllık ömründe dört kitap yayımladı - *Aylak Adam* 1959'da, *Bodur Minareden Üste* 1960'ta, *Anayurt Oteli* 1973'te, çocuklar için yazdığı *Ekmek Elden Süt Memedden* 1981'de basıldı; ölümünden sonra öyküleri tek bir ciltte toplandı, tamamlanmadığı romanıysa *Canistan* adıyla çıktı. Can Yayınları Atılgan'ın bütün yapıtlarını 2017'de okurlara sundu, 2018'deyse yazarın kitaplarına girmemiş yazılarını, şiirlerini, söyleşilerini ve çevirilerini *Siz Rahat Yaşayasınız Diye* adlı kitapta bir araya getirdi.

Bugün Yusuf Atılgan'ı Türk edebiyatının en büyük yazarlarından biri olarak kabul ediyoruz; *Aylak Adam* ve *Anayurt Oteli* de birer başyapıt olarak kanondaki yerini aldı. Ancak bu görüş birliğine hemen ulaşılmadı; kitapların değerini hemen anlayanlar vardı ama ilk aşamada tepki duyanlar, anlam veremeyenler de oldu. Bu tepkilerin ana nedeni Yusuf Atılgan'ın cinselliği ele alış biçimi olduğu kadar, şehirli ve taşralı bireyi hem kişisel alanda hem de toplumsal çerçevede kurgulayış biçimiydi. Atılgan'ın metinleri, o zamana kadar edebiyatımızda az görülmüş yenilikler barındırıyordu ve kendisinden sonraki yazarlar için ilham kaynağı olacaktı ama kitapların yayımlandığı dönemde bunun kabul edilmesi o kadar da kolay olmadı.

Cem Aktaş'ın yayına hazırladığı bu hacimli derleme, kuşaklar boyunca Fethi Naci, Can Yücel, Selim İleri, Füsun Akatlı, Ahmet Oktay, Nurdan Gürbilek, Orhan Koçak, Semih Gümüş, Behçet Çelik, Faruk Duman, Murat Gülsoy ve Fatih Özgüven gibi yazarların, akademisyenlerin ve eleştirmenlerin Yusuf Atılgan'ın yapıtlarına yönelik yorum ve değerlendirmelerindeki çeşitliliği, zaman içindeki değişimleri gösterebilmeyi hedefliyor.

Atılgan - bir başvuru kaynağı ve Yusuf Atılgan okurları için bir yol arkadaşı.

#cumhuriyetromanı #yusufatılgan #anayurtoteli #aylakadam #bodurminaredenüste #eleştiri #edebiyatincelemesi #canistan

